

Muhammed b. Musa – Allamek

GLOSA NA BEJDAVIJEV KOMENTAR SURE NEBE', 1-21

/Dio rukopisa: Biblioteka Sulejmanija, Istanbul,
odjel Damad Ibrahim, 217, f. 232-250/¹

Uvodne napomene prevodioca

Prvi utisak pri čitanju Allamekovih glosa na Bejdavijev komentar Kur'ana je da su prilično nerazumljive i zagonetne. Duže bavljenje njihovom analizom nudi saznanje da je on svoje glose pisao polazeći od pretpostavke da je čitalac njegovih glosa već savladao Bejdavijev tefsir ili da ga, čitajući njegove glose, ima pred sobom.

Kao i većina autora koji su napisali glosu na Bejdavijev komentar, Allamek sebi postavlja ove ciljeve:

- a) šire objasniti ono što je Bejdavi koncizno ponudio i
- b) razjasniti ono što je nedovoljno jasno.

On je ove ciljeve ostvario tako što je:

- a) Bejdavijevom konciznom komentaru pridodao svoja dodatna pojašnjenja;

---

¹ Naziv rukopisa je *Hašija 'ala Envar et-Tenzil ve esrar et-te'vil*. Ima 251 foliju. Na stranici je 25 redaka. Dimenzije su 275x170; 175x85. Pisan je *ta'lik* pismom. Ovo je najkompletniji rukopis Allamekove glose. Sadrži prepis njegove glose na sure od El-Fatiha do kraja sure El-Maide (fol. 1-156), potom na suru El-Kehf (fol. 157-229) i suru En-Nebe' (fol. 232-250). Očito je da je prepisivač smatrao da bi bilo korisno imati ih na jednom mjestu. Na marginama je ispisao imena učenjaka koje Allamek citira. Prepisivač je poznat kao Es-Sarim el-Atvi.

b) ono što nije dovoljno jasno, a nejasnoća proističe iz određenih grešaka načinjenih iz različitih razloga, pojasnio ukazujući na pogreške, na prirodu tih pogreški i moguće razloge koji su do njih doveli;

c) ponudio poželjniju formu od one koju iznosi Bejdavi i

d) redovno se osvrtao na stavove drugih autoriteta, potvrđujući ili negirajući njihovu ispravnost, a ponekad ih uzimajući kao argument za ispravnost rješenja koje on nudi.

Allamek pri iznošenju svojih mišljenja i komentara vlastite stavove potkrepljuje citatima iz djela poznatijih autora kakvi su: Imam Razi, Kazvini, Šerif (Džurdžani), Ibn Temdžid, Kamal-paša Zade, 'Isam, Sa'di Čelebi, Šejh Zade, Munla Kurani, Gani Zade, Ibn Kutejbe, Muberrred, Dževheri, Asfahani i drugi. Neke od njih on, također, podvrgava svojoj kritici. U ovom radu mi ćemo se ograničiti samo na komentare koje Allamek veže za Bejdavija a izostavit ćemo njegove osvrte i kritike drugih autora, osim na mjestima gdje to bude nužno radi cjeline konteksta.

Allamek, pri svojoj kritici Bejdavijeve metodologije nudi vlastite načine razumijevanja Teksta i pri tome koristi više različitih metoda.

U ovom odlomku Allamekove glose na Bejdavijev komentar dijela sure Amme (Nebe'), a radi potpunijeg i lakšeg razumijevanja Allamekovog teksta, koristili smo se dopunama u zagradi. Boldirani tekst je Bejdavijev, na koji se nastavlja Allamekova analiza.

*

Zahvala pripada Allahu, Gospodaru svjetova, a blagoslov i mir našem prvaku Muhammedu, a.s., i svima iz njegove porodice.

U ime Allaha, Svemilosnog, Samilosnog

عم يتساءلون / O čemu to oni jedni druge pitaju)²

Autor (Bejdavi, osvrćući se na izraz *amme*) kaže: أصله عما فحذف الألف / Osnova sklopa '*amme* je '*amma* ('*an ma*) pa je izostavljen *elif* iz razloga o kojem je već ranije bilo riječi, na početku sure *Es-Saff*³, a to je da se *elif* kod upitnog *mā*, pri njenom spoju sa genitivnom česticom

² Prijevide ajeta smo, uglavnom, preuzeli iz: *Kur'an, prijevod*: Enes Karić, Sarajevo, 1995. Esad Duraković ovo pitanje prevodi sa: *Za šta se raspituju?*, što je bliže razumijevanju ove rasprave. Vidi: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, prijevod: Esad Duraković, Sarajevo, 2004., str. 582.

³ Vidi: El-Bejdavi, *Envar*, Bejrut, 1999., II, str. 489.

(u ovom slučaju je to 'an), izostavlja zbog njenog čestog upotrebljavanja skupa s njom i zbog njihovog spajanja pri ukazivanju na ono o čemu se pita. Ovom redukcijom (upitnog *mā*) zbog njegove česte upotrebe skupa sa genitivnom česticom i čvrstine njihovog spoja, dobija se prenos pitanja na genitivnu česticu. Tako se genitivna čestica, prvi dio genitivne veze, stavlja naprijed u odnosu na riječ koja sadrži pitanje, za razliku od odnosnog *mā*.

Autor (nastavljajući) kaže: ومعنى هذا الاستفهام تفخيم شأن ما يتساءلون عنه كأنه لفخامته خفي جنسه فيسأل عنه / Smisao ovog pitanja je isticanje veličine onoga o čemu oni jedni druge pitaju kao da je ono, zbog svoje veličine, skrivene prirode pa se za njega pita. Ono što ne može podnijeti stvarno (*hakiki*) značenje, jer je (u ovom slučaju) neprihvatljivo da Uzvišeni (a sve zna) o tome pitanje postavlja, mijenja se u preneseno (*medžazi*) značenje.

Autor (Bejdavi) kaže: والضمير لأهل مكة / Zamjenica (*oni*) se odnosi na stanovnike Mekke... Nije trebao spominjati na koga se odnosi jer je to već prisutno. Ovo je poput Njegovih riječi: **Ona je mene zavodila...**⁴ a ne poput Njegovih riječi: **Zbilja, Mi smo ga počeli objavljivati...**⁵ jer se ne radi o prikazivanju nečega velikim.

Autor (Bejdavi dalje) kaže: كانوا يتساءلون عن البعث فيما بينهم / Oni su, međusobno, jedni druge pitali o proživljenju. Očito je da je ono za šta su pitali događaj proživljenja i njegovo postojanje. Ono što to traži je prosto *hel* stavljeno ispred onoga za što se traži potvrda istinitosti postojanja nečega i njegovog događanja. To iziskuje njihovu predodžbu o proživljenju na način pri kojem pitanju ne prethodi pojašnjavajuće *mā*.

Autor (Bejdavi) kaže: أو يسألون الرسول صلى الله عليه وسلم والمؤمنين عنه / Ili su oni o tome pitali Poslanika, a.s., i vjernike, izrugujući se, (a jezički izraženo formom)

كقولهم يتداعونهم ويتراءونهم أي يدعونهم ويرونهم / u smislu: „Dozivaju se međusobno i viđaju se međusobno, tj. dozivaju i viđaju... Tako stoji u *Keššafu*.⁶ Navoditi ovo kao dokaz protivno je onome što želi dokazati. Bilo bi ispravno da je šesta vrsta glagola (*tefa'ale*) upotrijebljena u značenju prve vrste (*fe'ale*), a nije tako. Arapski narod je to utvrdio. O tome Kur'an dovoljno svjedoči.

⁴ Jusuf, 26

⁵ El-Kadr, 1

⁶ Ez-Zamahšeri, *El-Keššaf*, Bejrut, bez godine izdanja, t. IV, str. 175.

Autor (Bejdavi) kaže: **أو للناس / ...ili se zamjenica odnosi na sve ljude**. To znači ono što u *Keššafu* stoji: „Tvrđi se kako se lična zamjenica *oni* odnosi na muslimane i kafire skupa. Svi skupa su pitali o njemu – musliman kako bi mu se povećala poniznost, strahopoštovanje, i spremnost na pokornost, a kafir kako bi mu se povećala podrugljivost i ismijavanje.“ Ovu tvrdnju pobijaju njegove riječi kojima tefsiri riječi Uzvišenog: *Tako nije! Oni saznat će!*⁷ A to su: „Ovo je opomena za raspitivanja i prijetnja za to.“⁸ Moglo bi biti prihvatljivo, ukoliko je ova njegova izjava upravljena ka prvom stanovištu. Međutim, on šuti o onome što zahtijeva drugo stanovište, a to je da je i jedno i drugo u istinskom značenju, kako je navedeno u (djelu) *Et-Tefsir el-Kebir*⁹, i drugim izvorima, ukazujući na njegovu pretežnost, kao što je to njegov običaj na većini mjesta.

(عن النبأ العظيم / **O Velikoj Vijesti!**)

Autor (Bejdavi, pojašnjavajući značenje drugog ajeta) kaže: **بيان لشأن المفخم / Objašnjenje za Nešto Veliko**. Pošto je rečeno: **O čemu to oni jedni druge pitaju**, i pretpostavljeno pitanje, odgovara se Njegovim riječima: **O Velikoj Vijesti!**, po obrascu Njegovih riječi: **Kome vlast pripada Danas? Allahu Jedinom, nad svime Nadmoćnom!**¹⁰, pa je ‘*an*’ vezano za ono na šta upućuje spomenuta zamjenica u čijem je pravilu da se pretpostavi, ubrzo poslije nje, objašnjenje, a prema slijedenju pitanja, tj. onog **...oni jedni druge pitaju...** Njegove riječi: O čemu to... su vezane za spomenuto **...oni jedni druge pitaju...** U objavljivanju Riječi u formi pitanja i odgovora, uz postojanje onoga koji pita, a Onaj koji odgovara je Uzvišeni je doista, samo po sebi, veliko, što je očito.

Autor (Bejdavi, nastavljajući) kaže: **أو صلة يتساءلون و عم متعلق بمضمرة / ...ili je (sadržaj ajeta) vezan za jetesaelune a ‘amme se veže za prešućeno, kojim se to tumači...** što znači da su Njegove riječi: **O Vijesti...** vezane za spomenuto, a Njegove riječi: **O čemu...** za ispušteno, kojim se tumači to spomenuto, a radi sprečavanja da dođu jedno do drugog ono što tumači i ono što se tumači.

⁷ En-Nebe', 4.

⁸ Ez-Zamahšeri, isto. Kod Ez-Zamahšerija je to: „...opomena onima koji se raspituju s porugom i prijetnja njima...“ Allamek je citat prenio reducirano.

⁹ Vidi: El-Fahr er-Razi, *Et-Tefsir el-kebir (Mefatih el-gajb)*, Bejrut, (bez godine izdanja), t. XVI, str. 2.

¹⁰ El-Mu'min, 16.

O Velikoj Vijesti! je također pojašnjenje, tako da navod o Njegovim riječima **O čemu...** nije potpun onako kako on smatra, jer pravilo za ono što je pretpostavljeno je kao i za ono što je izrečeno.

Autor (Bejdavi) kaže: **ويدل عليه قراءة يعقوب عمه / ...a ovo dokazuje Ja'kubov (kiraet)¹¹ izgovor ovog sklopa sa 'ammehu ...** je jedan od načina dokazivanja da je *ha* za stajanje radi stanke i upotpunjenja rečenice. Ukoliko je *amme* vezano za ono što dolazi poslije njega, za navedeni glagol, onda nije u funkciji stajanja, i ko hoće ima pravo reći da u tome nema dokaza za navedeno. Pošto, u mnogo slučajeva stoji na *ha* za stajanje, označavajući prelazak umjesto stajanja, i da nije na mjestu njega, i ovo je očitije, pošto stajanje na njima tu, ili na sličnim mjestima, je čisto radi zaštite *fethe* koja ukazuje na upitno *mā*.

Odgovor je, da nije mjesto stajanja, ne bi se uzimalo kao argument za zaštitu *fethe* koja ukazuje na njega, jer njegovo nestajanje vodi u nejasnoću, koja je nezamisliva, izuzev ako se prihvati u formi *vakfa*, stajanja.

(الذي هم فيه مختلفون / O kojoj različita mnijenja imaju oni!)

Autor kaže: **بجزم النفي والشك فيه / ...odlučno negiranje i sumnju u to...**, pod pretpostavkom da je lična zamjenica vezana za stanovnike Mekke, jer su neki od njih to negirali odlučno govoreći: **Nema drugog osim života našeg ovosvjetskog, umiremo i živimo, a proživljeni biti nećemo!**¹² Neki su sumnjali i govorili: **Ne znamo mi šta je Smak Svijeta! Mi samo pretpostavljamo, mi uvjereni nismo!**¹³

Autor kaže: **أو بالإقرار والإنكار / ...ili potvrdu i negiranje...**, ukoliko se lična zamjenica odnosi na ljude, pa su ga mu'mini potvrđivali, a stanje kafira je poznato. U ovome je dokaz da on pod ljudi nije mislio samo na kafire. Ovdje se, nakon što je već spomenuo sumnju, zadovoljio navođenjem samo negiranja kao stanja kafira, smatrajući da je to sasvim dovoljna mjera da potvrdi različitost stavova (navedenu u ajetu).

(كلا سيعلمون / Tako nije! Oni saznat će!)

Autor (Bejdavi) kaže: **ردع عن التساؤل ووعيد عليه / prijekor za raspitivanje i prijetnja zbog njega.** tj. nije stvar proživljenja nešto s čime se

¹¹ Vidi: Alevi b. Muhammed b. Ahmed, *El-Kiraāt el-'ašere el-mutevatire*, El-Medina el-Munevvera, 1994. str. 582.; Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1972., str. 24.

¹² El-Mu'minun, 37.

¹³ El-Džasije, 32.

može izrugivati i što se može ismijavati. Prijetnja proizilazi iz onog *saznat će*, a ispušteno je ono za šta se veže to saznanje, a cilj je zastrašivanje, tj. saznat će za kaznu koja im je pripremljena i sve oblike te kazne.

(ثم كلا سيعلمون / *I opet: tako nije! Oni saznat će!*)

Autor (Bejdavi) kaže: للمبالغة تكرر / ... je ponavljanje radi uveličavanja... i pojačavanja prijetnje.

Autor (Bejdavi) kaže: و ثم للإشعار بأن الوعيد الثاني أشد / ...a *summe - I opet, je radi obavještanja da je druga prijetnja žešća...* i obuhvatnija od prve. Čestica *summe* označava vremenski slijed i u prenesenom smislu, metaforički, aludira na nešto što je već izneseno na nekom mjestu ranije pa se sada ponovo naglašava. Kao što neki kažu: *Vallahi, summe vallahi!* – *Tako mi Allaha, i opet, tako mi Allaha!*, pa to koristi ovome o čemu govorimo, a to je da je druga prijetnja žešća.

Autor (Bejdavi) kaže: وقيل الأول عند النزاع والثاني في القيامة أو الأول للبعث / ...vele da se prva (prijetnja) odnosi na čupanje duše a druga na Kijametski Dan; ili da je prva vezana za proživljenje a druga za kaznu... *Summe* ide uz obje ove varijante a radi vremenskog slijeda, što je ovdje osnova.

Autor (Bejdavi) kaže: وعن ابن عامر ستعلمون بالتاء على تقدير قل لهم / ...kod Ibn Amira¹⁴ je to *seta'lemune – Vi saznat ćete! sa pretpostavljenim smislom: Reci im: Vi saznat ćete!*, tj. *Reci im: Tako nije! Vi saznat ćete!* pošto je nemoguće da to pretpostavljeno (*Reci im:*) bude iza *kella* (ovo je odgovor Isamu), a radi Njegovih riječi *summe kella*. A dopustivo je da bude u svrhu skretanja pažnje. A što se tiče tvrdnje da to pretpostavljeno kvari ljepotu (kur'anskog) Sastava, kao što se predstavlja, to nije tako!¹⁵

(ألم نجعل الأرض مهادا والجبال أوتادا) / *Zar Zemlju nismo posteljom učinili, a planine stubovima,*)

Autor (Bejdavi) kaže: تذكير ببعض ما عاينوا من عجائب صنعه الدالة على (كمال قدرته ليستدلوا بذلك على صحة البعث) كما مر تقريره مرارا / je podsjećanje na čuda Njegovog stvaranja što su im pred očima, a koja upućuju na savršenstvo Njegove moći, da ih uzmu kao dokaz za istinitost proživljenja...

¹⁴ Vidi: Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1972., str. 22.

¹⁵ Ovdje on odgovara i Ebu es-Su'udu. Vidi: Ebu es-Su'ud, *Iršad*, Bejrut, 2001., VI, str. 456.

Njegova moć je dio Njegovog Zata i neograničena je. Obuhvata sve moguće stvari a među njima je i proživljenje, pošto moć zahtijeva postojanje Zata, a potvrđivač moćnosti je mogućnost i vezanje Zata za sve moguće stvari podjednako. Pa kada se utvrdi Njegova moć nad nekim od njih koje oni očima vide i gledaju ona se istovremeno utvrđuje i na svima njima skupa. Pa kako ne bi mogao proživjeti njih a stvorio je one poput njih? Sigurno da može! On je Stvoritelj, Sveznajući!

Autor (Bejdavi) kaže: **وقرئ مهذا أي أنها لهم كالمهد للصبي مصدر سمي به / ما يهد لينوم عليه** / ...a uči se i sa *mehden*, tj. ona je njima kao bešika novorođenčetu. To je infinitiv kojim se označava ono što se prostre da bi se na tome spavalo. Obrazac sličan ovome je: „Zejd je lav.“, po sadržavanju hiperbole u poređenju, a ne protivi se pojmu *mihad*. To je ono što se prostire kao postelja, ili je množina od *mehd*, kao *ka' b / ki' āb* (kocka), a dovoljno je ono što je On spomenuo u suri Ta-ha.¹⁶

(واجا) / i vas stvorili u parovima)

Autor (Bejdavi) kaže: **ذكر وأنثى / kao muško i žensko**, kao što veli Uzvišeni Allah: **i da On par, muško i žensko, stvara**¹⁷, kako bi se među njima uspostavio organizovani zajednički život i razvilo potomstvo, što je jedna od najvažnijih Božijih blagodati i, očito je, najdivnijih djela. Da je kazao: *muškarce i žene* bilo bi još bolje.

(سباتا) / i san vašim smirajem učinili)

Autor (Bejdavi) kaže: **عن الإحساس والحركة قطعا / prekidanjem osjećanja i kretanja...** Pojam *sebt* u jeziku znači *prekidanje*. Kaže se: *Sebete ša' rehu sebtan!* – *Odsjekao je, potpuno, kosu svoju!*, tj. presjekao ju je. I san je po tome nazvan (*subat*) jer spavač je presječenog osjećaja i kretanja. San prekida iscrpljivanje životnih snaga kojemu je prvenstveno izloženo tijelo, jer one shvataju posredstvom tijela, a tijelo je njima sredstvo. Iscrpljenosti nije izloženo sredstvo a da nisu izložene i snage, jer neispravnost uvjeta povlači za sobom neispravnost uvjetovanog, kako je već šire objašnjeno na drugom mjestu. To dokazuje da pojam *subat* ovdje ima istinsko značenje *kat'un* – *presijecanje*, što potvrđuju i kasnije navedene autorove riječi: **a osnova mu je i kat'un također.**

¹⁶ Ta-ha, 53 - *On je za vas Zemlju posteljom (mehd) učinio...*

¹⁷ En-Nedžm, 45.

Autor (Bejdavi) kaže: استراحة للقوى الحيوانية وإراحة لكلاهما / **...odmaranjem za životne snage i otklanjanjem njihove iscrpljenosti...** Odmaranje je osjećanje odmora što je svojstvo snaga, a prekidanje je svojstvo spavača jer se snom odvajaju od osjećanja i kretanja, pa nije ispravno pojam *istiraha* ovdje učiniti objektom za pojam *kat'an*, niti za pojam *dže'alna*, osim uz pretpostavljanje da se misli na odmor životnih snaga.

Autor (Bejdavi) kaže: أو موتا / **...ili smrću...** tj. poput smrti, a njegove riječi: لأنه أحد التوفيين / **...jer je to jedno od dva uzimanja duše...** su ukazivanje na varijantu sličnosti, a to je preuzeto iz riječi Uzvišenog: *Allah uzima duše u vrijeme smrti njihove, a i onih koji spavaju...*¹⁸ tj. On dušu uzima i od onih koji ne umru u snu.

Autor (Bejdavi) kaže: ومنه المسبوت للميت وأصله القطع أيضا / **...odatle se za umrlog kaže el-mesbūt – smiren, prekinuo aktivnosti, a u osnovi mu je, također, prekid – kat'un.**, tj. od pojma *subāt* u značenju *smrt*. Ovo ukazuje da je to izvedeno iz *subāt*. Možda ćeš da kažeš – oba su izvedena iz *sebt* u značenju *prekid – kat'un*. To je očitije: **a u osnovi mu je, također, prekid – kat'un.**

(وجعلنا الليل لباسا) / **i noć odjećom dali**

Autor (Bejdavi) kaže: غطاء يستتر بظلمته من أراد الاختفاء / **pokrivačem koji svojom tamom sakriva onoga ko hoće da se sakrije.** Noć je uspoređena sa odjećom jer su oboje sredstva za sakrivanje onoga što čovjek neće da bude viđeno. Konkretno vezanje skrivanja za onoga ko hoće da bude skriven, uz noć koja je, putem svoje tame, skrivač, svako od tog dvoga je velika blagodati za onoga ko to želi i za tim žudi. Čovjek ponekad hoće da se sakrije od očiju ljudi, kada hoće da se skloni od neprijatelja, ili hoće da učini djelo za koje ne želi da drugi zna.

(وجعلنا النهار معاشا) / **i dan za životno sticanje odredili**

Autor (Bejdavi) kaže: وقت معاش / **vremenom za stjecanje životnih potreština...** Ovo je isticanje značenja stanja vremena i šire pojašnjenje njenog pojma. Izraz *me'aš* – *stjecanje životnih potreština* u Tekstu je prilog, a u njegovom govoru je infinitiv. Kaže se: *'āše / je'īšu / 'ajšen / me'āšen* kao izmjena glagola čiji je infinitiv *'ajš*. Ovdje je prilog, a ne infinitiv, pa nema potrebe za impliciranjem, podrazumijevanjem vremena.

¹⁸ Ez-Zumer, 42.

Htio je on ovo svesti na to, ali svoju namjeru nije realizovao na razumljiv način.

Autor (Bejdavi) kaže: *تتقلبون فيه لتحصيل ما تعيشون به / ...u kojem se krećete radi dolaska do onoga pomoću čega živite...* i nastavlja: *أو حياة / أو حياة* / *...ili je život u kojem ćete se probuditi iz svog sna.* Ovo se slaže sa tumačenjem pojma *subāt* sa *mevt – smrt*. Nijednom od ove dvije varijante, ne odstupa se od pojašnjenja Njegovih riječi: *i noć odjećom dali*. Slaganje između Njegovih riječi: *i noć odjećom dali* i Njegovih riječi: *i dan za životno sticanje odredili* je očito. Tu imamo smisaono slaganje, a, također, i sa Njegovim riječima: *i san vašim smirajem učinili*, tako što je dan vrijeme budnosti i stjecanja životnih potreština, iz čega se razumijeva kretanje koje je nasuprot smiraju iz kojeg se razumije mirovanje po obje varijante. Intencija Teksta je da je, pošto im je kazano da su stvoreni u parovima, primjereno, istovremeno, detaljnije izložiti njihova stanja kao parova.

(*وبنينا فوقكم سبعا شادا / i iznad vas sedam moćnih /nebesa¹⁹/ sazdali*)

Autor (Bejdavi) kaže: *سبع سموات أقوياء محكمات لا يؤثر فيها مرور الدهور / sedam nebesa čvrstih, jakih, na kojima protok vremena ne ostavlja traga*, pa biva ono što je označeno brojem sedam u Tekstu ispušteno. Opisano je Njegovim izrazom *šidad – moćni*. Na njihovu moćnost ukazuje to što su stvoreni čvrstim, tako da na njima ne ostavlja traga protok vremena ni smjenjivanje mjeseci (*murūr ed-duhūr ve kurūr eš-šuhūr*)²⁰. U Njegovim riječima *sazdali smo* je upozorenje da su ona stvorena a nisu oduvijek.

(*وجلعنا سراجا وهاجا / i svjetiljku bukteću načinili!?*)

Autor (Bejdavi) kaže: *متلأنا وقادا من وهجت النار إذا أضاءت أو بالغنا في الحرارة من الوهج وهو الحر / blještavu i plamteću. Od plamti vatra kada zasvijetli; ili značenje dostiže vrhunac u vrelini, od vehedž u značenju harr – vrelina*. Kontekst njegove izjave zahtijeva da pojam *vehedž* bude jedino u značenju *harr – vrelina*.

Autor (Bejdavi) kaže: *والمراد الشمس / ...misli se na Sunce.*

¹⁹ Ajet ne spominje čega sedam, pa smo *nebesa* stavili u zagradu, a radi razumijevanja daljeg komentara.

²⁰ I sam Allamek se ovdje poigrava strukturom igrajući se riječima i rimom.

(وأنزلنا من المعصرات / *Mi iz (oplođenih) oblaka spuštamo...*)

Autor (Bejdavi) nastavlja: السحاب إذا أعصرت أي شارفت أن تعصرها الرياح / *oblaka kada im se približi vrijeme da budu vjetrom „oplođeni“, tj. podignu se na visinu gdje ih (aerosolima) oplode vjetrovi pa prospu kišu... Hemze je ovdje (u ea šare) za dolazak vremena za nešto (hajnūnet).*

Autor (Bejdavi) kaže: أو الرياح ذوات الأعاصير / *...ili (su mu širat) kišonosni vjetrovi.* Možda je, ipak, pojam *e'āsīr* u riječima autora množina od *ea šār* a to je množina od *'asr – vrijeme za nešto*, dok *hemze* ukazuje da subjekat preuzima na sebe radnju, a to je *'asr – vrijeme za nešto...*

Autor (Bejdavi) kaže: وإما جعلت مبدأ للإنزال لأنها تنشيء السحاب وتدرأ / *...a (vjetrovi) su učinjeni mjestom odakle kreće spuštanje (kiše) jer oni formiraju oblake, pa druge mogućnosti otpadaju. Ovo potvrđuje učenje te riječi i sa mua šarat (oplođeni oblaci),* a što opet ukazuje na tumačenje o spuštanju vode iz oblaka a ne iz vjetrova, da je vjetar aktivni povod i uzrok, pa ta uzročnost rješava pitanje smatranja vjetrova ishodištem. A navedeno potvrđivanje je sasvim očito, samo što je tu *bā* za uzročnost još poznatije. Ukoliko bi se kazalo – zna se, iz onoga što je prošlo, da je ispravno tvrditi da bude kiše i bez puhanja vjetrova, čak u većini slučajeva kiše bude a njih ne bude - mi bismo na to rekli: to pobija riječi onoga (Šejh Zade) ko tvrdi: „Oblaci nastaju i formiraju se puhanjem vjetrova.“, ali ovdje nije namjera to, nego je namjera ustvrditi da oplođujući kišonosni vjetrovi, kada se formiraju i nastanu, budu povodom i uzrokom za kišu.

(ماء ثجاجا... / *vodu obilnu*)

Autor (Bejdavi) kaže: منصبا بكثرة يقال ثجه وثج بنفسه / *koja se izljeva obilno. Kaže se: „Lije obilno, i proljeva se obilno.“*, tj. dolazi kao prelazan i kao neprelazan glagol. Njegovo tumačenje sa *prolijevanjem* je radi ukazivanja da je on particip aktivni od neprelaznog glagola *sedždže – obilno liti*.

Autor (Bejdavi) kaže: وفي الحديث أفضل الحج العج والثج أي رفع الصوت / *U hadisu stoji: Najvredniji hadždž je uzvikivanje i proljevanje!*, tj. najvrednije radnje na njemu su povišenim glasom uzvikivati *telbijju* i *proliti krv hedja (kurban)*, to što je izostavio navesti dokaz za dolaženje ovog glagola u formi neprelaznog ukazuje na njegov izbor da je on u Tekstu već neprelazan.

(لنخرج به حبا ونباتا / *da njome sjemenje i biljke izvedemo,*)

Autor (Bejdavi) kaže: ما يقتات به وما يعتلف من التبن والحشيش / *ono čime se ljudi hrane, te slama i sijeno kojim se stoka hrani.* Tu imamo stilsku figuru *nešr* (*rasipanje*); a konkretizacija (*tahsis*) pojašnjenja sa „onim čime se stoka hrani“ je radi informisanja da neko *bilje* kojim se hrani čovjek i sladi, kao voće poput hurme i nara, i neko drugo voće kojim se samo sladi, poput ostalog voća, i jedno i drugo ulazi u Njegove riječi: i *bašče guste*²¹. Inače, ove njegove riječi bi bile malo korisne. Na ove dvije kategorije ukazuju i riječi Uzvišenog: *Jedite i napasajte stoku svoju!*...²²

(وجنات ألفافا / *i bašče guste!*)

Autor (Bejdavi) kaže: ملتفة بعضها ببعض لف كجذع قال جنة لف وعيش مغدق وندامي كلهم بيض زهر / *isprepletene jedne kroz druge. To je množina od leffun kao što je džeze'un.* Kaže (pjesnik):

Bašča splela a život udoban, drugovi u piću, svijetli, blistavi.

Kaže se *udoban život* tj. život u raskoši. *En-Nedama* je množina od *nedmān* (*prijatelj u piću*). Kaže se – taj i taj sa mnom sjedi i pije, pa mi je on prijatelj u piću. *Bīdun* je *hisānun*. *Zuhrun* je množina od *ezherun*, tj. ozarena, blistava lica. Vokal sa *r* je prenesen na onaj prije njega u stajanju. Pjesnik (El-Hasan b. Ali et-Tusi)²³ opisuje ljepotu mjesta, vremena i svojih prijatelja.

Autor (Bejdavi) kaže: أو لفيف كشريف أو لف جمع لفاء كخضراء وخضر / *ili je luffun kao množina od lefāu, kao što je hadrāu i hudrun i ahdārun.*

Pa nastavlja: أو ملتفة بحذف الزوائد / *ili je (množina) od multeffetu – isprepletan uz odbijanje dodatka.*

Uzvišeni veli: Zbilja, Dan Sudnji već oročen je!²⁴. Nakon što je spomenuo neka čuda u Svom stvaranju, koja ukazuju na stvarnost proživljenja, u koje je obavezno vjerovati, oni su daleko od toga, ne vjeruju i ne potvrđuju istinu o njemu, ***I još vele: „Kada će ta Prijetnja, ako istinu govorite?“***²⁵ On im odgovara Svojim riječima: ***Zbilja, Dan Sudnji već oročen je!***, i naglašava to sa *zbilja* jer oni ga poriču.

²¹ En-Nebe', 16.

²² Ta-ha, 54.

²³ Ez-Zamahšeri u *El-Keššafu*, t. IV, str. 177 navodi i ime ovog pjesnika.

²⁴ Ovo je prvi put da Allamek ide sa svojim komentarom pravo na kur'anski tekst. Kao da pravi digresiju u odnosu na uobičajeni pristup.

²⁵ El-Enbija', 38

(إن يوم الفصل / *Zbilja, Dan Sudnji...*)

Autor (Bejdavi) kaže: علم الله تعالى أو في حكمه في / **u Allahovom znanju i u Njegovoj mudrosti...** tj. u Njegovoj odredbi, tumačenoj prema pravcu ehlu'l-hakk sa vječnom voljom vezanom za stvari onakve kakve su, što je nepromjenjivo. A pošto je volja različita od znanja i moći, nije lijepo konkretizirati bilo koju od dvije pretpostavljene stvari sa nastupanjem, za razliku od filozofa, a većina mu'tezilija /umjesto spajajućeg *ve (i)*/ koristi razdvajajuće *ev (ili)* koje ukazuje na razlikovanje.

(ميقاتا كان / *već oročen je.*)

Autor (Bejdavi) kaže: حدًا تؤقت به الدنيا وتنتهي عنده أو حدًا للخلائق ينتهون إليه / **granicom kojom je vremenski ograničen dunjaluk i na njoj će se on završiti, ili granicom za stvorenja pri kojoj će se oni završiti.** Ovako je i u *Keššafu*²⁶. Tumačenje se zasniva na ograničavanju u oba smisla.

(يَوْمَ يَنْفَخُ فِي فِئَاتِنِ أَفْوَاجًا / *na Dan kad se u rog puhne, pa u skupinama dođete*)

Autor (Bejdavi) kaže: سئل عنه / **upitan je o tome** (Alejhisselam²⁷)..., tj. o Njegovim riječima: **pa u skupinama dođete...** Ovo nije ispravno jer Alejhisselam u tom hadisu nije spomenuo stanja onih koji su se raspitivali o tome. Ne tvrdi se da je izjava opća pa da bude ispravno to što navode, jer i oni prioritarno ulaze u to, pa je pojašnjenje njihovih stanja primjereno. Možda je pitanje bilo o kakvoći proživljenja grijешnih mu'mina a izjava o onim u hadisu je radi podjele koja konkretizira te grupacije sa pojašnjenjem, upozoravajući da ako je s onima čija su stanja pojašnjena tako, a šta je onda sa ostalima, koji su činili velike grijehes!?

(وفتحت السماء / *i nebo se otvori...*)

Autor (Bejdavi) kaže: وشققت / **i raspukne...** Odgovor na to je da se ono što je razumljivo iz pojma *otvoriti* ne može razumjeti i iz pojma *pucati*, jer otvaranje je radi vrata a dopustivo je da nebesa imaju vrata, pa će se ta vrata otvoriti na Sudnjem Danu, a nastupit će i pucanje neba.

²⁶ Vidi: Ez-Zamahšeri, *El-Keššaf*, t. IV, str. 177.

²⁷ Hadis o ovome i njegovu valorizaciju vidi: Ebu es-Su'ud, *Iršad*, t. VI, str. 459-460. Govori se o deset kategorija ljudi iz Muhammedovog, a.s., ummeta koji će biti kažnjavani žestokim kaznama radi različitih vrsta grijeha koje su činili na dunjaluku.

فكانت أبوابا فصارت من كثرة الشقوق كأن الكل أبواب / pa će, od mnogih pukotina, biti kao da je svo nebo vrata...

(وسيرت الجبال / i brda nestanu...)

Autor (Bejdavi) kaže: الهواء كالهباء أي في tj. u zrak, kao fina prašina. Tj. kao rasuta prašina, kao riječi Uzvišenog: *a u komade raskomadaju planine, pa budu kovitlaci prašine uskovitlane*²⁸.

(...فكانت سرايا / kao da su bila opsjena!²⁹)

Autor (Bejdavi) kaže: مثل سراب إذ ترى على صورة الجبال ولم تبق على / حقيقتها لتفتت أجزائها وانبثاها...poput opsjene koju vidiš u obliku brda, a ne ostaje stvarno radi usitnjenosti i rasutosti njenih dijelova... učinio je uspoređivanje sa opsjenom po onome po čemu je opsjena poznata kao slika koja nije stvarna, tako da se sve što je poput toga definiše opsjenom, svejedno da li to bilo u formi vode ili ne.

(إن جهنم كانت مرصدا) / Zbilja, Džehennem zasjeda bit će)

Autor (Bejdavi) kaže: موضع رصد يرصد فيه حزنة النار الكفار / To je mjesto motrenja na kojem će čuvari Vatre motriti na kafire. Resd je ovdje infinitiv (*masdar*) sa značenjem *terekub* (*motrenje, promatranje, čekanje, očekivanje*). Kaže se *resadtuhu* (*tarekkabtuhu*) – *motrio sam ga*. Smisao je da je Džehennem, otkako je stvoren, na mjestu motrenja. Na njemu motri na svoje stanovnike.³⁰

Autor (Bejdavi) kaže: أو حزنة الجنة المؤمنون ليحرسوهم من فيحها في مجازهم عليه Ili čuvari Dženneta na mu'mine, kako bi ih zaštitili od udara njegove vreline, pri njihovom prelasku preko njega, a prema riječima Uzvišenog: *I svaki od vas će do njega stići!*³¹ Možda će to biti da bi spoznali blagodat spasa i povećali svoju zahvalnost.

Motrenje (se kod različitih komentatora) tumači kao motrenje na obje skupine a stvar je između tog dvoga. Kao da su autori htjeli primijeniti konkretizaciju (*tahsis*) pa pojam konkretno vezati za stanovnike Džehennema, kako bi i to bilo kao i ostatak konteksta, poseban govor o stanovnicima Džehennema. Ili su, pak, željeli to konkretizirati stanovnicima Dženneta, kako bi se dobio ekvivalent ostalim kontekstima. Ustvari je riječ o tome da ovaj

²⁸ El-Vaki'a, 5-6.

²⁹ Ovo je prijevod ajeta kod: Muhammeda Asada, *Poruka Kur'ana*, (Prijevod: Hilmo Čerimović), Sarajevo, 2004., str. 944.

³⁰ Isti stav nalazimo kod Ebu es-Su'uda: *Iršad*, t. VI, str. 461.

³¹ Merjem, 71.

kur'anski kontekst ima svrhu zajedničkog, istodobnog djelovanja i spajanja (*iktiran*) obećanja i prijetnje, kako je to običaj u Kur'ani-Kerimu...

* * *

Literatura korištena pri obradi:

Allamek, Muhammed b. Musa: *Hašija 'ala Envar et-Tenzil ve esrar et-te'vil*, (rukopis)

Kur'an, Prijevod: Enes Karić, Sarajevo, 1995.

Kur'an s prijevodom na bosanski jezik, Prijevod: Esad Duraković, Sarajevo, 2004.

El-Bejdavi, Nasiruddin: *Envar et-Tenzil ve esrar et-te'vil*, Bejrut, 1999.

Ez-Zamahšeri, Mahmud b. 'Umer: *El-Keššaf 'an hakaik et-te'vil ve 'ujun el-ekavil fi vudžuh et-te'vil*, Bejrut, (bez godine izdanja).

Er-Razi, El-Fahr: *Et-Tefsir el-kebir (Mefatih el-gajb)*, Bejrut, (bez godine izdanja).

Alevi b. Muhammed b. Ahmed, *El-Kiraāt el-'ašere el-mutevataire*, El-Medina el-Munevvera, 1994.

Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1972.

Ebu es-Su'ud, Muhammed b. Muhammed: *Iršad el-'akl el-selim ila mazaja el-Kitab el-kerim*, Bejrut, 2001.

Asad, Muhammed: *Poruka Kur'ana*, (Prijevod: Hilmo Ćerimović), Sarajevo, 2004.

Prijevod i obrada: Sead Seljubac